

דבר תורה לפרשת חוקת - הרב ד"ר איתי ליפשיץ

הלקח החינוכי של מי מריבה

בפרשתנו מזדקרת פרשיית מי מריבה כפרשה קשה ומפתיעה. קשה - בתוצאותיה ובניגוד שבינה ובין פרשת מסה ומריבה שבספר שמות. ומפתיעה - בתגובה הקשה מן השמים – "לכן לא תביאו את הקהל הזה אל הארץ אשר נתתי להם". הראשונים נחלקו, כידוע, בהבנת פרשה זו: אך מפאת קוצר היריעה אדלג על הצגת שיטותיהם ואציג, ולעתים אצטט, מתוך פירוש מיוחד שמביא בעל ה"שרידי אש" רבי יעקב יחיאל וינברג. הרב וינברג היה רב בברלין שבגרמניה אך את עיקר תלמודו למד בישיבות ליטא. אביא בפניכם מהמסה שכתב הרב וינברג על פרשת מי מריבה, ושנתפרסמה בספר "לפרקים" (סביב עמ' פ ואילך). הוא מביא את הדברים בשמו של אחד מרבותיו הרב נתן צבי פינקל המפורסם בשם הסבא מסלובודקה - פרוור של העיר קובנה שבליטא.

הרב וינברג מציג את השקפת רבו בעניין מי מריבה:

"תהא זאת אי-הבנה גדולה מצדנו – אם נראה בעונש שהוטל על משה רבנו עליו השלום רק קנס על החטאים שחטא, כביכול: בביטוי שפתיים, בזלזול העם, בהכאת הסלע, בכפילות ההכאה ועוד" (כאן רמוזים ארבע מפירושי הראשונים).

כאן אנו נחשפים להצעה חדשה – המבוססת על כלל הפירושים – ומבקשת לבחון את פרשת מי מריבה מתוך השקפה כוללת סביב דמותו של המנהיג והמחנך בישראל. על רקע האתגר לחנך והמשברים שנועדו לאתגר זה לאורך הדורות

"... כאן באה התורה ללמדנו כמה חשוב הגורם החינוכי בחיי העם. כמה נעלה ערכו בערכי היהדות וגורל השפעתו על התרבות האנושית".

ומהו החינוך? "יותר ממה שהתלמיד לומד מתורת רבו, הוא לומד מאישיותו המדגימה. הדיבורים נכנסים לאוזן ולפעמים פורצים להם דרך לתוך ההכרה. אבל מן המוח אל הלב הדרך רחוקה מאד. רק אם המורה מסמל בעצמו מה שהוא מלמד לתלמידיו הוא מוצא את הדרך לליבו של תלמידו. הסמל החי נראה לעין והלב חומד מה שהעין רואה"

בניגוד לפילוסופיה היוונית שאמרה שמספיק להביא את התלמיד להכרה הנכונה כדי שהיא תתגשם בחיים "חכמי היהדות סברו שלא ההוראה היא הדבר המכריע אלא המורה. אישיותו של המורה, הנהגתו, דיבורו, נימוסיו ומנהגיו הם המחנכים והם המשפיעים. ולהפך, עינו של התלמיד, שנפגעה מראיה פגומה, נרתעת לאחור, רתיעה זו היא המפסקת את נחיל ההשקאה שבין תורת המורה לערוגת הנפש של תלמידו....שאלת החינוך היא שאלת החיים לתרבות האנושית. כל זמן ששאלה זו לא תיפתר – לא תיגאל האנושות מייסוריה ולא תגשים את חלומותיה".

יש לקרוא את פרשת מי מריבה והעונש החמור שבא בעקבותיה לאור הקטאת המטרה החינוכית ותוצאת המעשה של אותו מעמד.

כדי להבין את הדבר נאזין לתיאור המצב שבו נתונים היו דור המדבר באותה שעה:

דור המדבר – "דור דעה גדול זה, לא נחשד, חס ושלום, על מרידה ועל בעיטה ועל עזיבת הבינה חלילה. אבל - אין אדם נתפש על צערו, ועניות מעבירה את האדם על דעת קונו. וכאן נמצאו במצב של סכנה של עינויי מוות ויסורי נפש... חום ויובש נצחי, האדמה חשופה ללהט השמש, ופרוצה לגלי החול הנוודים לתנודת רוח קלה, מסביב רק ישימון מדברי ללא שיח וללא עשב וללא טיפת מים אחת. האנשים צמאים למים וגרונם ניחר, הנשים והטף העוטרים אותם בוכים ומייללים עד כלות הנשימה האחרונה. הבהמות צורחות צריחות מרעישות את האוזניים, כל החי נמצא בפרפורי ייסורים נוראיים – במצב זה, העלול להביא בני אדם לטרופ דעת גמור, נקהלו העם על משה ואהרן - רועיו ומנהיגיו - ושפכו לפניהם את מר שיחם:

ולו גוענו- הלוואי שגוענו במיתת דבר ולא למות במיתת צמא מגונה...

הקב"ה ראה בצערם ובעינוייהם והרעים כביכול בקול על משה ואהרן: "צאו מכאן במהרה, בני מתים בצמא וגו' " (ילקוט שמעוני תורה פרשת חקת רמז תשס"ג). וכאן התחילה הטרגדיה. הקטאת הפוטנציאל שהיה טמון באותה שעה הביאה ל"לכן לא תביאו". אבל עכשיו, לאחר החטא, אילו היה משה נכנס ובונה את בית המקדש היו לכך השלכות קשות.

מתוך השקפה חינוכית זו מתייחס הסבא מסלובודקה למדרש בילקוט שמעוני (חוקת רמז תשס"ג). מתוארת כאן התפתחות ב"הבנת הסלע", כביכול. מאז מסה ומריבה, שם צוה משה להכות בסלע, עד לסלע שלנו במי מריבה, סלע "בוגר" שמבין כשמדברים אליו אף ללא הכאה. ובהקבלה, גם העם שעומד כעת במי מריבה אינו באותה דרגת התפתחות של העם שיצא ממצרים במסה ומריבה (ראו דברים דומים בכלי יקר). וכך מסיים הרב ויינברג בתיאור מדהים כיצד יכלו הדברים להתרחש אחרת: "נצייר רגע, אילו היה משה רבנו עליו השלום ממהר לצאת ולדבר אל בני ישראל: שמעו נא אחים יקרים, אחים חביבים, הקב"ה ראה בצערכם... מהרה יהיו לכם מים לרוב... התיצבו וראו את ישועת ה' אשר יעשה לכם היום! היהודים היו רוקדים מתוך שמחה וצהלה, היו מקיפים את הרועה הנאמן ומנשקים את כפות ידיו... לאחר ששתו בני ישראל לרוויה והשקיטו את העוללים והטפים, נגש הרועה הנאמן כשדמעות נוצצות בעינוי ואמר להם: אחים חביבים, נודה לה' על חסדו הגדול, מי כאלוקינו אב טוב ורחום "הודו לה' כי-טוב כי לעולם חסדו". והזקנים והעם כששמעו את הדברים יוצאים מפורשים מפי הנביא הגדול, מיד היו כורעים ומשתחוים ונופלים על פניהם ואומרים: ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד... קול זה היה פורץ ועולה... היה בכוחו לכבוש את לב כל יושבי תבל, ולסחוף עמו את כל אשר נשמה באפו. אילו... אך שעת כושר היסטורית הוחמצה, על ידי הכאת המטה נהפך הצור אגם מים... אבל בו ברגע נסתם מעין אחר, מעין הצפון במעמקי הנשמה... מעין זה לא ניתן להיבקע במטה אלא בשפת חן חמלה ורחמים...". וכפי שאמר אור החיים הקדוש: "אילו היו עושים קידוש ה' הגדול היה כח בידם להעמיד אמונתם לדורי דורות כדור שכן דוד בא בו, שיעביר ה' את רוח הטומאה ומלאה הארץ דעה את ה'".